

Eğitimde Fırsat Eşitliği İle İlgili Tezlerin İncelenmesi

Examination of Theses on Equal Opportunities in Education

ÖZET

Bu araştırmada, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili olarak yapılan akademik lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel yöntemlerden meta analiz ile yapılan çalışma kapsamında, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan tezlerin başlığında “eğitim”, “fırsat eşitliği” anahtar kelimelerini içeren 24 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Tezlerin belirlenmesinde yıllara göre sınırlandırma yapılmamış, tezin tamamına ulaşma kriteri temel alınmıştır. Araştırmaya alınan tezler yıllara, yürütüldüğü illere, enstitüye, tez türüne, yöntemine, çalışma grubuna, temasına göre incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; eğitimde fırsat eşitliği konusunu ele alan tezlerin özellikle 2019 yılından sonra yoğunlaşarak artmaya başladığı, illere göre Ankara, İstanbul, Kocaeli ve Bursa civarında yoğunlaştığı, enstitülere göre sosyal bilimler enstitüsünde yoğunlaştığı, tezin türüne göre yüksek lisans tezinde yoğunlaştığı, yöntemine göre inceleme ve derleme yönteminde yoğunlaştığı, amacına göre “eğitimde fırsat eşitliği politikaları” üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu araştırma ile eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan tezlerin genel bir içerik analizi yapılmış, bu konuda çalışan araştırmacılar, uygulamacılar, politika yapıcılar ve sivil toplum kuruluşları için rehber olabilecek önemli bulgulara ulaşılmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda artmaya başlamış olsa da, yeterli olmadığı görülmektedir. Tezler, geniş bir yelpazede konu dağılımına sahip olmasına rağmen çalışmaların sosyolojik, ekonomik ve eğitim açısından farklı konularda derinleştirilmesi ve saha çalışmalarının genişletilmesi sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Fırsat Eşitliği, Meta Analiz.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the academic postgraduate theses on equality of opportunity in education in Turkey. Within the scope of the study, which was conducted with meta-analysis, one of the qualitative methods, 24 theses containing the keywords “education” and “equality of opportunity” in the title of the theses in the National Thesis Center database were included in the study. In determining the theses, no limitation was made according to years, and the criterion of reaching the entire thesis was taken as the basis. The theses included in the study were analyzed according to years, provinces, institutes, thesis type, method, study group and theme. As a result of the research; it was determined that the theses on equality of opportunity in education started to increase especially after 2019, concentrated around Ankara, Istanbul, Kocaeli and Bursa according to the provinces, concentrated in the institute of social sciences according to the institutes, concentrated in master's thesis according to the type of thesis, concentrated in the method of examination and compilation method according to the method, and concentrated on “equal opportunity policies in education” according to its purpose. With this research, a general content analysis of the theses on equal opportunities in education has been conducted and important findings that can be a guide for researchers, practitioners, policy makers and non-governmental organizations working on this issue have been reached. Although studies on equality of opportunity in education have started to increase in recent years, they are not sufficient. Although the theses have a wide range of topics, studies can be deepened in different sociological, economic and educational aspects and field studies can be expanded.

Keywords: Education, Equal Opportunity, Meta Analysis.

GİRİŞ

İnsan hakları, tarih boyunca, toplumların sosyolojik özelliklerine göre tartışmalı olmuştur. Antik Yunan döneminde, Babil ve Pers İmparatorluklarında, Ortaçağ’da, Feodal sistemin olduğu dönemlerde toplum soylular, köylüler, zenginler, özgürler, fakirler gibi tabakalara ayrılmıştır. Bu eski dönemlerde eğitim, sadece soyluların hakkı iken, alt sınıf bireylerin ihtiyacı olmayan bir şey olarak görülmüştür (Alın, 2023).

Avrupa’da 16. yüzyılda yaşanan gelişmeler halkın aydınlanmasına giden yolu oluşturmuş, sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerle feodal sistemin zayıflamasına yol açmıştır. Avrupa’da, Reform ve Rönesans, Fransız İhtilali, Amerikan ve İngiliz devrimlerinde çıkan ayaklanmalar, feodalitenin yıkılarak kapitalizme geçişi hızlandırmış, ortak dil ve kültür birliğinin varlığını savunan ulus devletlerin kurulmasına neden olmuştur (Aybars, 1997). Eşitlik, modern bir değer olarak kabul edilmiş, seçkinlere atfedilen güç, itibar, sosyal statü

Leman Ektik¹
Nihal Albayrak²

How to Cite This Article
Ektik, L. & Albayrak, N.
(2026). Eğitimde fırsat
eşitliği ile ilgili tezlerin
incelenmesi. *International
Social Mentality and
Researcher Thinkers Journal*,
(Issn:2630-631X) 12(1), 16-
24. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18405423>

Arrival: 12 May 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

¹ Öğretmen, MEB, Gülhanım Karasu İlkokulu, Yıldırım, Bursa, Türkiye. ORCID: 0009-0005-7100-7212

² Sendika Genel Başkanı, Sendikası Eğitim ve Bilim Çalışanları Sendikası, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-3755-5769

anlayışı değişerek, eşitliğin herkesin hakkı olduğu görüşü güçlenmiştir. İnsan hakları bildirgesi (1948) sonrasında ve modern çağla birlikte gelen eşitlikle ilgili tartışmalar, eğitim hakkıyla ilgili tartışmalara da yansımış, eğitimin herkese sunulması gereken bir hak olduğu düşüncesinin ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Bu hak, ulusal ve uluslararası pek çok yasa ve kanun ile koruma altına alınmıştır (Kahraman, 2024).

Eğitimde eşitlik, bireylerin eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlanarak, fırsatlar, muamele ve çıktı bakımından elde edebilecekleri seviyeyi ifade eder (Mete, 2009). Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili olarak yapılan tartışmalar, sosyal ve ekonomik olmak üzere iki temel çıkış noktasına sahiptir. Sosyal dayanak, bir ülkenin sosyal devlet olmanın koşulu olarak tüm vatandaşlarına herhangi bir ayırım yapılmadan sosyal eşitlik ve adalet gereği eğitim fırsatı sunmasını ifade eder. Ekonomik dayanak ise, eğitimin aynı anda tüketim ve yatırım aracı olduğunu ifade eder. Buna göre insan kaynağı ekonomik üretimde önemli bir yere sahiptir. Eğitim, bireysel kazanımların yanı sıra, ülke ekonomilerinin gelişmesinde de kilit role sahiptir. İyi yetişmiş bireyler, mikro ölçekte kendi ülkesinin ekonomisine fayda sağlarken; makro ölçekte küresel piyasalarda başarılı faaliyetlerin gelişmesine ve üretkenliğin niteliğine katkıda bulunmaktadır (Keskiner 2021).

Demokratik yaklaşımın getirdiği haklar, fırsat eşitliğinin de sağlanmasını gerektirir. Eğitimde fırsat eşitliği de önemli bireysel haklardan biridir. Bireysel bir hak olmasının yanında eğitimde fırsat eşitliği, bir ülkenin kalkınmasındaki en önemli göstergelerden biridir. Eğitimin toplumsal bir yatırım olduğu ve kalkınma üzerindeki etkisi Adam Smith, John Stuart Mill, Alfred Marshall gibi pek çok iktisatçının ilgilendiği ve vurguladığı bir konu olmuştur. 1950’li yıllardan beri sistematik olarak incelenen eğitimin iktisadi işlevi, gelişmiş ülkelerde teknik başarıların kişi başına düşen gelir seviyesiyle ilgili değil, işgücündeki eğitim seviyesiyle ilgili olduğunu göstermiştir. Bu nedenle eğitime verilen önem artmış ve özellikle gelişmiş ülkelerde eğitime ayrılan kaynakların artmasıyla sonuçlanmıştır (Uçkaç, 2003).

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması eğitim politikaları, bölgesel farklılıklar, sosyolojik olanaklar gibi pek çok farklı parametreye bağlı olduğundan, yönetilmesi zor karmaşık bir süreçtir (Taşçı, 2023). İstatistiki veriler, Dünyada ve ülkemizde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamadığını göstermektedir (Çetin, 2022). Bu nedenle pratik yaşamda ortaya çıkan farklılıkların nedenini ve eşitliğinin sağlanmasını engelleyen durumların ortadan kaldırılabilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi önemli bir araştırma konusu, çözülmesi zor ciddi bir problemdir.

Eğitimde Fırsat Eşitliği

Sanayi devrimi öncesinde yaygın olan etnik köken, din, dil ve renk gibi farklılıklar önemli düzeyde sınıfsal ayrılmalara neden olurdu. Sanayileşme sonrasında insana verilen değer artması ve teknolojik gelişmelerle birlikte gelişen modern düşünceler hak, hukuk, demokrasi, adalet ve eşitlik gibi kavramlar gündeme gelmiş ve önem kazanmaya başlamıştır. Bu kavramların yansımaları, siyasetten ticarete, eğitimden sanata pek çok farklı alana yansımış, köklü değişikliklere yol açmıştır (Demir, 2022).

Antik Yunan döneminde, eğitim sadece soyluların hakkı iken, modern çağla birlikte gelen eğitimle ilgili tartışmalar, eğitimin herkese sunulması gereken bir hak olduğu düşüncesiyle sonlanmıştır. Bu hak, ulusal ve uluslararası pek çok yasa ve kanun ile koruma altına alınmıştır (Kahraman, 2024). Eğitim hakkı ilk defa, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ile güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgenin 26. maddesi 1. fıkrasında; “Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim parasızdır, hiç değilse ilk ve temel eğitim aşamalarında böyle olmalıdır. İlköğretim ve eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim diğerlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır” biçiminde ifade edilmiştir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

Fırsat eşitliğinin olduğu toplumlar, herkesin eşit hak, şans ve fırsatlara sahip olduğu sistemlerdir. Bu tür sistemlerde, insanların cinsiyet, etnik köken, sosyoekonomik durum gibi nedenlerle ayrımcılığa uğramaz, yetenek ve çabaya bağlı değerlendirmeler yapılır. Böylece herkesin eşit ilerleme hakkı sağlanmış olur (Taşçı, 2023). İnsan kaynaklarının ve beyin gücünün daha fazla önem kazanmasıyla birlikte, eğitimin önemi artmış, özellikle eğitimde fırsat eşitliğinin bireysel, toplumsal ve küresel huzurun sağlanmasındaki önemi vurgulanmaya başlamıştır. Ancak eğitime verilen önemin artmasına rağmen, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik tartışmalar artmıştır. Küreselleşme, ulus devletlerin ekonomik, siyasi ve toplumsal düzenlerinde değişimler meydana gelmesini sağlamış ancak sosyoekonomik eşitsizliklerin önüne geçememiş aksine yaygınlaşmasına yol açmıştır (Keskiner 2021).

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili olarak yapılan tartışmalar, sosyal ve ekonomik olmak üzere iki temel çıkış noktasına sahiptir. Sosyal dayanak, bir ülkenin sosyal devlet olmanın koşulu olarak tüm vatandaşlarına herhangi bir ayırım yapılmadan sosyal eşitlik ve adalet gereği eğitim fırsatı sunmasını ifade eder. Ekonomik dayanak ise, eğitimin aynı anda tüketim ve yatırım aracı olduğunu ifade eder. Buna göre insan kaynağı

ekonomik üretimde önemli bir yere sahiptir. Eğitim, bireysel kazanımların yanı sıra, ülke ekonomilerinin gelişmesinde de kilit role sahiptir. İyi yetişmiş bireyler, mikro ölçekte kendi ülkesinin ekonomisine fayda sağlarken; makro ölçekte küresel piyasalarda başarılı faaliyetlerin gelişmesine ve üretkenliğin niteliğine katkıda bulunmaktadır (Keskiner 2021).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili olarak yapılan tezlerin incelenerek yapılan çalışmaların listelenmesi, yıllara göre dağılımı, kullanılan yöntemler ve içeriği belirlenerek eğitimde fırsat eşitliğine yönelik yapılan çalışmaların yoğunluğunu, genel durumunu ve eğilimini belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmanın araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin yıllara göre,
2. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin illere göre,
3. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin enstitülere göre,
4. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin türüne göre,
5. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin yöntemlerine göre,
6. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin çalışma gruplarına göre,
7. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin temalara göre dağılımı nedir?

Eğitimde fırsat eşitliği bir ülkede yaşayan her vatandaşın hakkıdır. Ancak ülkede eğitim olanaklarına ulaşım, eğitimden yararlanma ve ekonomik durumdan kaynaklanan eşitsizlikler, toplumda homojen olmayan bir yapının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliğini bozan koşulların ortadan kaldırılabilmesi için yapılan akademik çalışmalar teorik alt yapıyı sağlamada önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma sonucunda, akademik tezlerin yoğunluğu ve konuya yaklaşım şekli, literatürdeki boşlukların ortaya konmasını kolaylaştıracak bir çerçeve oluşturacağı için önemlidir. Yapılan çalışma ile sonraki araştırmacılara, uygulamacılara, insan hakları savunuculuğu yapan sivil toplum kuruluşlarında çalışan gönüllü ve profesyonellere, politika koyuculara bir yol haritası oluşturmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin sistematik değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, nitel yöntemlerden meta analiz kullanılmıştır. Meta analiz, belirli bir çerçevede yapılan araştırmaların derlenerek, bir arada değerlendirilmesini ve yeni çıkarımlar yapılmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu tür çalışmaların temel amacı, bütün çalışmaları bir araya getirerek zengin bir başvuru kaynağı oluşturmaktır (Çalık ve Sözbilir, 2014).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini yöktez'e ait ulusal tez merkezi veri tabanında bulunan tezlerin başlığında "eğitim", "fırsat eşitliği" anahtar kelimelerini içeren ve eğitim bilimleri alanında yapılan tezler incelenmiştir. Araştırma yıllara göre sınırlandırılmamıştır. araştırma kapsamında belirlenen tezler tablo 1'de kodlanarak listelenmiştir.

Tablo 1: Elde edilen tezlerin kodları ve künyeleri.

KOD	KÜNYE	KOD	KÜNYE
FE1	Sarıavcı, 2024	FE13	Sağlam, 2020
FE2	Kahraman, 2024	FE14	Şanver, 2019
FE3	Taşçı, 2023	FE15	Genç, 2019
FE4	Alın, 2023	FE16	Tabak, 2017
FE5	Yalçın, 2022	FE17	Mercik, 2015
FE6	Demir, 2022	FE18	Yaşar, 2014
FE7	Çabar, 2022	FE19	Canöz, 2014
FE8	Çetin, 2022	FE20	Akbulut, 2014
FE9	Çimen, 2021	FE21	Mete, 2009
FE10	Tosun, 2021	FE22	Akbey, 2006
FE11	Keskiner, 2021	FE23	Olgun, 2005
FE12	Çeribaş, 2020	FE24	Uçkaç, 2003

Veri Toplama Araçları

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili araştırma yapan tezler Ulusal Tez Veri Tabanı üzerinden “eğitim” ve “fırsat eşitliği” anahtar kelimeleri aratılarak derlenmiştir. Araştırma kapsamında Yöktez veri tabanında fırsat eşitliği kavramını içeren 33 tez belirlenmiştir. Bu tezlerden eğitimle ilgili olan 27 tezdten, özetine ve tezlerin kendisine ulaşamayan 1993 yılında yayınlanmış 3 tez inceleme dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak araştırma kapsamında 24 tez incelenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların kriterleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1. Fırsat eşitliği anahtar kelimesini içermesi
2. Eğitimde fırsat eşitliği konusuyla ilgili olması.
3. Türkiye’de yürütülmüş olması.
4. Araştırma sorularının tamamına cevap verecek bilgilerinin ulaşılabilir olması.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, araştırma sorularına uygun olarak tasnif edilmiş, anlamlı sonuçlar çıkarmak üzere sıralanmıştır. Verilerin analizi için gerekli çerçeve hazırlanmış, uygun veriler tablolarda kodlanarak temalara ve kategorilere uygun dağılımlar belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, ilgili çalışmalarla yorumlanarak tartışılmıştır. Yapılan analiz süresince tutarlılığın sağlanması ve veri atlamamak amacıyla, araştırmaya dahil edilen tüm araştırmalar, “kod, soyadı, yıl” biçiminde isimlendirilerek dosyalanmıştır. Önce araştırılacak değişkenler için tablolar hazırlanmış, her tabloda tüm dokümanlar numara sırayla tek tek incelenerek künyeleri, özetleri, araştırma yöntemleri ve sonuçlar kısımları incelenerek sistematik bir şekilde ilenlenmiştir. Tüm temalar işlendikten sonra temalar sınıflandırılarak kategoriler oluşturulmuş ve kategori içine görmeyen uç bir çalışma varsa “karma”, “inceleme” gibi yeni bir kategori açılarak temalar bu kategorilere göre işlenmiştir. Tutarlılık olması açısından kategori ve temalar oluşturulduktan sonra anahtar kavramlar yeniden kontrol edilerek, doğruluğu denetlenmiştir.

BULGULAR

Tezlerin yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular.

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin yıllara göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin yıllara göre dağılımı.

Yıllar	Kodlar	N
2024	FE1, FE2	2
2023	FE3, FE4	2
2022	FE5, FE6, FE7, FE8	4
2021	FE9, FE10, FE11	3
2020	FE12, FE13	2
2019	FE14, FE15	2
2018	-	0
2017	FE16	1
2016	-	0
2015	FE17	1
2014	FE18, FE19, FE20	3
2009	FE21	1
2006	FE22	1
2005	FE23	1
2003	FE24	1

Tablo 2’de görüldüğü gibi, eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili en yüksek çalışma sayısının 2022 yılında yapıldığı, çalışmaların özellikle 2019 sonrasında arttığı, ancak yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Tezlerin illere göre dağılımına ilişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin illere göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin illere göre dağılımı.

İller	Kodlar	N
Ankara	FE5, FE11, FE16, FE20	4
İstanbul	FE2, FE19, FE24	3
Kocaeli/İzmit	FE14, FE15, FE21	3
Bursa	FE12, FE13	2
Adana	FE6	1
Antalya	FE10	1

Balıkesir	FE17	1
Bingöl	FE4	1
Denizli	FE7	1
Diyarbakır	FE22	1
Düzce	FE1	1
Eskişehir	FE9	1
Giresun	FE18	1
Nevşehir	FE8	1
Sivas	FE23	1
Yalova	FE3	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan çalışmaların Ankara'da en fazla olduğu (4), İstanbul (3), Kocaeli (3) ve Bursa (2) ile Marmara bölgesinde yoğunlaştığı ancak tüm çalışmaların pek çok farklı ile ve bölgeye dağıldığı söylenebilir. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan çalışmaların birer teze Adana, Antalya, Balıkesir, Bingöl, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Eskişehir, Giresun, Nevşehir, Sivas, Yalova illerinde yürütüldüğü belirlenmiştir.

Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin enstitülere göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin enstitülere göre dağılımı.

İller	Kodlar	N
Sosyal Bilimler Enstitüsü	FE2, FE4, FE6, FE7, FE8, FE11, FE12, FE13, FE14, FE15, FE17, FE18, FE19, FE20, FE21, FE22, FE23, FE24	18
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	FE5, FE9, FE10, FE16	4
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	FE1, FE3	2

Tablo 4'te görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yürütülen tezler en fazla sosyal bilimler alanında (18), ardından eğitim bilimleri (4) enstitülerinde ve lisansüstü eğitim enstitüsünde (2) gerçekleştirilmiştir.

Tezlerin Türüne Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin türüne göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin türüne göre dağılımı.

İller	Kodlar	N
Yüksek Lisans Tezi	FE1, FE2, FE4, FE6, FE7, FE8, FE10, FE12, FE13, FE14, FE15, FE17, FE18, FE19, FE20, FE22, FE23, FE24	18
Doktora Tezi	FE3, FE5, FE9, FE11, FE16, FE21	6

Tablo 5'te görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans tezi (18) olduğu, bir kısmının da doktora tezi olduğu belirlenmiştir.

Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin yöntemlerine göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin yöntemine göre dağılımı

İller	Kodlar	N
Nitel	Durum Çalışması	FE2, FE3, FE5
	Derinlemesine Görüşme	FE7, FE8, FE15
Nicel	Tarama modeli	FE1, FE18, FE19, FE23
	İlişkisel tarama	FE9, FE16
Karma	Tarihsel araştırma modeli ve odak grup yöntemi	FE21
İnceleme	Derleme	FE4, FE6, FE13, FE14, FE17, FE20, FE22, FE24
	Kümeleme analizi	FE10

Tablo 6'da görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin büyük bölümü inceleme çalışması olarak tasarlanmış ve literatürde bulunan dokümanların ya da verilerin analizi ile çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemle 6 çalışma, nicel yöntemle 6 çalışma, karma yöntemle 1 çalışma yürütülmüştür.

Tezlerin Çalışma Gruplarına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tezlerin hedef kitlesine göre dağılımı.

Hedef Kitle	Kodlar	N
Öğretmen	FE3, FE8, FE15, FE21, FE23	5
Öğrenci	FE1, FE7, FE8, FE9, FE10, FE12, FE16, FE18	8
Veli	FE2, FE3, FE8, FE19	4
Yönetici	FE8	1
Akademisyen	FE5	1
Doküman incelemesi	FE4, FE6, FE11, FE13, FE14, FE17, FE20, FE22, FE24	9

Tablo 7’de görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin büyük bölümü doküman incelemesi olarak gerçekleşmiş, ardından 8 çalışma öğrencilerle, 5 çalışma öğretmenlerle, 4 çalışma velilerle, 1 çalışma okul yöneticileriyle ve 1 çalışma akademisyenlerle gerçekleşmiştir.

Tezlerin Amacına Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin temalara göre dağılımına ilişkin bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Eğitimde Fırsat Eşitliği İle İlgili Tezlerin Temalarına Göre Dağılımı

Kategori	Temalar	Kodlar	N
Devlet	Eğitimde fırsat eşitliği politikaları	FE4, FE5, FE12, FE13, FE16, FE19, FE20, FE21, FE23, FE24	7
	Yüksek öğretimde fırsat eşitliği	FE11, FE12	2
	Okul profilleri, avantajları endeksi	FE9	1
	İllerin yaşam ve eğitim endeksi	FE10	1
	Finlandiya Türkiye uygulamaları	FE17	1
Sosyoekonomik inceleme	Aile	FE1, FE2, FE18, FE22	4
	Suriyeli çocukların eğitimi	FE3	1
Etki	Covid 19	FE2, FE7	2
	Cinsiyet	FE8	1
	Eğitimde teknoloji	FE15	1
	Sınıf içinde etkili iletişim	FE23	1
	Öğrencinin akademik başarısı	FE1	1
	Toplumsal genel başarı ve adalet	FE17	1
Karşılaştırma	Yurtiçi yurtdışı çalışmalar	FE6	1
Kuramsal değerlendirme	Pierre Bourdieu kavramları	FE7	1
	John Rawls'un adil fırsat eşitliği	FE14	1

Tablo 8’de görüldüğü gibi eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin temaları incelendiğinde devlet, sosyoekonomik inceleme, etki, karşılaştırma, kuramsal değerlendirme olmak üzere 5 kategori elde edilmiştir. Yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun eğitimde fırsat eşitliğine yönelik politikaların değerlendirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Kategorik olarak devlet kategorisi 12 çalışmayla en fazla çalışmanın toplandığı kategori olmuştur. En fazla ikinci çalışmanın toplandığı “etki” kategorisinde, bazı değişkenlerin eğitimde fırsat eşitliğine nasıl etki ettiği araştırılmıştır. Ardından en çok ailelerin sosyoekonomik incelemeleri ile eğitimde fırsat eşitliğinin durumuna ve nedenlerine yönelik araştırmaların yapıldığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili olarak yapılan akademik lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel yöntemlerden meta analiz ile yapılan çalışma kapsamında, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan tezlerin başlığında “eğitim”, “fırsat eşitliği” anahtar kelimelerini içeren 24 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Tezlerin belirlenmesinde yıllara göre sınırlandırma yapılmamış, yalnızca tezin tamamına ulaşma kriteri temel alınmıştır. Araştırmaya alınan tezler yıllara, yürütüldüğü illere, enstitüye, tez türüne, yöntemine, çalışma grubuna, amacına göre incelenmiştir. Yapılan çalışmaların listelenmesi, yıllara göre dağılımı, kullanılan yöntemler ve içeriği belirlenerek eğitimde fırsat eşitliğine yönelik yapılan çalışmaların yoğunluğunu, genel durumunu ve eğilimini belirlemek, böylece sonraki çalışmalara da bir yol haritası oluşturmak amaçlanmıştır.

Elde edilen veriler, araştırma sorularına uygun olarak tasnif edilmiş, anlamlı sonuçlar çıkarmak üzere sıralanmıştır. Verilerin analizi için gerekli çerçeve hazırlanmış, uygun veriler tablolarda kodlanarak temalara ve kategorilere uygun dağılımlar belirlenmiştir. Yapılan analiz süresince tutarlılığın sağlanması ve veri atlamamak amacıyla, araştırmaya dahil edilen tüm araştırmalar, “kod, soyadı, yıl” biçiminde isimlendirilerek dosyalanmıştır. Önce araştırılacak değişkenler için tablolar hazırlanmış, her tabloda tüm dokümanlar numara sırayla tek tek incelenerek künyeleri, özetleri, araştırma yöntemleri ve sonuçlar kısımları incelenerek sistematik bir şekilde ileriye alınmıştır. Tüm temalar işlendikten sonra temalar sınıflandırılarak kategoriler oluşturulmuş ve kategori içine girmeyen uç bir çalışma varsa “karma”, “inceleme” gibi yeni bir kategori

açılarak temalar bu kategorilere göre işlenmiştir. Tutarlılık olması açısından kategori ve temalar oluşturulduktan sonra anahtar kavramlar yeniden kontrol edilerek, doğruluğu denetlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda; eğitimde fırsat eşitliği konusunu ele alan tezlerin özellikle 2019 yılından sonra yoğunlaşarak artmaya başladığı, illere göre Ankara, İstanbul, Kocaeli ve Bursa civarında yoğunlaştığı, enstitülere göre sosyal bilimler enstitüsünde yoğunlaştığı, tezin türüne göre yüksek lisans tezinde yoğunlaştığı, yöntemine göre inceleme ve derleme yönteminde yoğunlaştığı, amacına göre “eğitimde fırsat eşitliği politikaları” üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Bu araştırmada eğitimde fırsat eşitliği konusunu ele alan tezlerin özellikle 2019 yılından sonra yoğunlaşarak artmaya başladığı, eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili en yüksek çalışma sayısının 2022 yılında yapıldığı, çalışmaların özellikle 2019 sonrasında arttığı, ancak yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Demir (2022) yaptığı derleme çalışmasında, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yurt içi ve yurt dışı çalışmaları karşılaştırmıştır. Sistematiik derleme ile yaptığı çalışmada toplam 250 araştırma olduğunu belirlemiştir. Yurtiçi çalışmaları ile ilgili toplam 78 çalışma olduğunu belirtmiştir. Bu çalışma ile farkı, makalelerin de çalışmaya dahil edilmiş olmasıdır. Yurtdışında yapılan eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili toplam 60 çalışma olduğu belirtilmiştir. Demir, araştırmasında benzer şekilde derleme çalışmaların en yüksek sayıda olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya dahil edilen tezlerden en eski tarihli olan Uçkaç (2003) tarafından “Eğitimde fırsat eşitliği” başlığıyla Türkiye’de eğitim hizmetinin niteliği ve eğitimde fırsat eşitliğinin durumu üzerine yazılmıştır. Bir derleme olan tezde eğitimde fırsat eşitliği politikaları üzerine durulmuş, fırsat eşitliğinin kamusal işlevleri bağlamında incelenmiştir. Eğitimin toplumdaki eşitsizliği azaltacak önemli bir araç olduğu savunulmaktadır. Türkiye’de 1970-2002 yılları arasında eğitim harcamalarının incelenmesi sonucu eğitime yeterince yatırım yapılmadığı, bu durumun eğitim hakkına da zarar verdiği ve yapısal uyum politikalarıyla yeniden gözden geçirilmesi gerektiği önerilmiştir. Son yıllarda, 2023 (Taşçı 2023; Alın, 2023) ve 2024 (Sarıavcı, 2024; Kahraman 2024) yıllarında iikişer çalışma olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili çalışmaların yıllara göre artması beklenirken azalması dikkat çekicidir. 2022 yılında konuyla ilgili 4 çalışma (Yalçın, 2022; Demir, 2022; Çabar, 2022; Çetin, 2022) bulunmaktadır. En yüksek çalışma sayısı tekrar etmemiş, bu yıldan sonra çalışma sayısı düşmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik durumun kötüleştiği ve azınlıkların arttığı sosyolojik olarak daha karmaşık durumların yaşandığı bir dönemde (Taşçı, 2023) eğitimde fırsat eşitliği konusunun daha az düzeyde ilgi görmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgudur. Yapılan çalışmaların daha çok derleme çalışması olması ve sahada yapılan çalışmaların azınlıkta olması var olan gerçek durumla ilgili de yeterince ilginin olmadığını ya da araştırma konusuyla ilgili bazı engellerin olduğunu gösterebilir.

Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan tezlerin temaları incelendiğinde devlet, sosyoekonomik inceleme, etki, karşılaştırma, kuramsal değerlendirme olmak üzere 5 kategori elde edilmiştir. Yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun eğitimde fırsat eşitliğine yönelik politikaların değerlendirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Kategorik olarak devlet kategorisi 12 çalışmayla en fazla çalışmanın toplandığı kategori olmuştur. Bu sonuç, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamanın en fazla devlet tarafından izlenen politikalar, kanun ve yasalarla düzenlenebileceği düşüncesinin yaygın olduğunu göstermektedir. En fazla ikinci çalışmanın toplandığı “etki” kategorisinde, bazı değişkenlerin eğitimde fırsat eşitliğine nasıl etki ettiği ya da eğitimde fırsat eşitliğinin var olan durumunun bu değişkenlere nasıl etki ettiği araştırılmıştır. Ardından en çok ailelerin sosyoekonomik incelemeleri ile eğitimde fırsat eşitliğinin durumuna ve nedenlerine yönelik araştırmaların yapıldığı belirlenmiştir. Kuramsal olarak eğitimde fırsat eşitliği konusuna olan bakış açıları, konunun derinleşmesinde ve farklı bakış açılarıyla ele alınarak var olan durumların değerlendirilmesinde yol gösterici olarak önemli görünüyor

Öneriler

Bu araştırma ile eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan tezlerin genel bir içerik analizi yapılmış, bu konuda çalışan araştırmacılar, uygulamacılar, politika yapımcılar ve sivil toplum kuruluşları için rehber olabilecek önemli bulgulara ulaşılmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda artmaya başlamış olsa da, yeterli olmadığı söylenebilir. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre sonraki araştırmacılara yönelik çıkarılan öneriler aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- ✓ Nicel olarak daha fazla çalışmanın yapılması önerilmektedir. Nicel sayı yoğunluğu, konunun nitelik olarak da derinleştirilmesine olanak sağlayacaktır.
- ✓ İllere göre dağılımının düzensiz olduğu görülmekte ve daha fazla ilde çalışma yapılması gerektiği önerilmektedir. Böylece illere göre eğitimde fırsat eşitliğinin durumuna yönelik bir harita çıkarılabilir.

- ✓ Konunun çok disiplinli yapısı gereği enstitü türüne göre sosyal bilimler enstitüsü dışında da farklı enstitülerden, farklı bakış açılarıyla konunun çok boyutlu bir biçimde değerlendirilmesi sağlanabilir.
- ✓ Çalışma grubuna göre farklı katılımcı türleri ile çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, akademisyen, yönetici, stk, politika koyucular gibi daha üst düzey konuyla ilgili kişilerle çalışmaların yapılarak konuya olan dikkatin ve farkındalığın gelişmesi sağlanabilir.
- ✓ Araştırma yöntemine göre saha çalışmalarının artırılması, nitel ve nicel analizlere ağırlık verilmesi önerilmektedir.
- ✓ Tezin amacına göre geniş bir yelpazede konu dağılımı olmasına rağmen çalışmaların sosyolojik, ekonomik ve eğitim açısından farklı konularda derinleştirilmesi ve saha çalışmalarının genişletilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbey, S.S. (2006). Güneydoğu Anadolu bölgesinde eğitimin fırsat eşitliği açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Akbulut, N. (2014). Türkiye'de son dönemde uygulanan ortaöğretim politikalarının etkinlik ve fırsat eşitliği analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alın, A. (2023). Eğitimde fırsat eşitliği politikalarının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.
- Aybars, E. (1997). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batı'nın Etkisi. Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Haz. Nuri Bilgin, İstanbul.
- Canöz, T. (2014). Türkiye'de 2003-2013 yılları arasında uygulanan eğitim politikalarının eğitimde fırsat eşitliği bakımından analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çabar, S. (2022). Pierre Bourdieu'nün 'Alan, sermaye ve habitus' kavramları ekseninde Covid-19 sürecinin eğitimdeki fırsat eşitliğine etkisi: Denizli ili örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. Eğitim ve Bilim, 39 (174), 33-38.
- Çeribaş, A. (2020). Sosyal devlet bağlamında yüksek öğrenim kredi ve burs imkanlarının eğitimde fırsat eşitliğini sağlamadaki rolü: Bursa ili araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çetin, S. (2022). Eğitimde fırsat eşitliğinde bir toplumsal etmen: Cinsiyet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Çimen, İ. (2021). Eğitimde fırsat eşitliği temelinde okul profillerine yönelik okul avantajları endeksi geliştirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demir, H. (2022). Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan çalışmaların sistematik derleme yoluyla incelenmesi: Yurt içi ve yurt dışı çalışmalara ilişkin bir karşılaştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Genç, Z. (2019). Fırsat eşitliği bağlamında eğitimde teknoloji: Fatih Projesi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948). <https://ihuam.ankara.edu.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi> (Erişim: 1 Nisan 2025).
- Kahraman, S. (2024). COVID-19 sürecinde eğitimde fırsat eşitliği bağlamında ailelerin gelir ve eğitim düzeylerinin değerlendirilmesi: İstanbul'da nitel bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskiner, H. (2021). Türkiye'deki vakıf üniversitelerindeki burslu programlar ve yükseköğretimde fırsat eşitliği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mercik, V. (2015). Eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal genel başarı ve adalet ilişkisi: PISA Projesi kapsamında Finlandiya ve Türkiye deneyimlerinin karşılaştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

- Mete, Y.A. (2009). Fırsat eşitliği temelinde öğretmen atama politikaları -nesnel çözümleme, öznel tanıklıklar. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- Olgun, B. (2005). Sınıf öğretmenlerinin sınıf içinde etkili iletişim ortamı yaratma ve iletişimde fırsat eşitliği sağlama becerilerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Sağlam, B. (2020). Sosyal politika aracı olarak fırsat eşitliği ve bunun sağlanmasında eğitimin rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sarıavcı, K. (2024). Eğitimde fırsat eşitliği: Anadolu liseleri ile meslek liselerine devam eden öğrenci ailelerinin sosyoekonomik açıdan incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.
- Şanver, F. Y. (2019). John Rawls'un adil fırsat eşitliği çerçevesinde eğitimde fırsat eşitliğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- Tabak, H. (2017). Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin politika önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taşçı, H. C. (2023). Fırsat eşitliği bağlamında geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitimi: Yalova örneği. Yayınlanmamış Doktora tezi, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- Tosun, A. (2021). Eğitimde fırsat eşitliği açısından illerin yaşam ve eğitim indekslerine göre kümelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Uçkaç, A. (2003). Eğitimde fırsat eşitliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, M. S.(2022). Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve uygulamaların değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yaşar, M. M. (2014). Sosyoekonomik açıdan eğitimde fırsat eşitliği: Giresun örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.